

HALACHIC AND HASHKAFIC ISSUES IN CONTEMPORARY SOCIETY

91 - HAND SHAKING AND SEAT SWITCHING

OU ISRAEL CENTER - SUMMER 2018

A] SHOMER NEGIAH - THE ISSUES

- What is the status of the halacha of shemirat negiah - Deoraita or Derabbanan?
- What kind of touching does it relate to? What about 'professional' touching - medical care, therapies, handshaking?
- Which people does it relate to - family, children, same gender?
- How does it impact on sitting close to someone of the opposite gender. Is one required to switch seats?

1. THE WAY WE LIVE NOW: THE ETHICIST. Between the Sexes By RANDY COHEN. OCT. 27, 2002

The courteous and competent real-estate agent I'd just hired to rent my house shocked and offended me when, after we signed our contract, he refused to shake my hand, saying that as an Orthodox Jew he did not touch women. As a feminist, I oppose sex discrimination of all sorts. However, I also support freedom of religious expression. How do I balance these conflicting values? Should I tear up our contract? J.L., New York

This culture clash may not allow you to reconcile the values you esteem. Though the agent dealt you only a petty slight, without ill intent, you're entitled to work with someone who will treat you with the dignity and respect he shows his male clients. If this involved only his own person -- adherence to laws concerning diet or dress, for example -- you should of course be tolerant. But his actions directly affect you. And sexism is sexism, even when motivated by religious convictions. I believe you should tear up your contract.

Had he declined to shake hands with everyone, there would be no problem. What he may not do, however, is render a class of people untouchable. Were he, say, an airline ticket clerk who refused to touch Asian-Americans, he would find himself in hot water and rightly so. Bias on the basis of sex is equally discreditable.

Some religions (and some civil societies) that assign men and women distinct spheres argue that while those two spheres are different, neither is inferior to the other. This sort of reasoning was rejected in 1954 in the great school desegregation case, *Brown v. Board of Education*, when the Supreme Court declared that separate is by its very nature unequal. That's a pretty good ethical guideline for ordinary life.

There's a terrific moment in 'Cool Hand Luke' when a prison guard about to put Paul Newman in the sweatbox says - I quote from memory - 'Sorry, Luke, just doing my job'. Newman replies, 'Calling it your job don't make it right, boss'. Religion, same deal. Calling an offensive action religious doesn't make it right.

New York Times 27 October 2002¹

1. See a firm response by Jonathan Rosenblum at <http://www.aish.com/ci/s/48899622.html> and <http://www.aish.com/ci/be/48881677.html>. This piece in The Ethicist attracted many very strong negative responses from Jewish leaders and others.

B] THE STATUS OF THE PROHIBITION**B1] THE TORAH SOURCES**

2. (ו) אִישׁ אִישׁ אֶל-כָּל-שָׂאֵר בְּשָׂרוֹ לֹא תִקְרְבוּ לְגִלּוֹת עֲרֹוּהָ אֲנִי ה' (ויט) וְאֶל-אִשָּׁה בְּנִדָּה טְמֵאָתָהּ לֹא תִקְרְבוּ לְגִלּוֹת עֲרֹוּתָהּ

ויקרא יח, יט

Apart from the prohibitions of forbidden marriages and sexual relationships, the Torah includes a separate issur of 'Lo Tikrevu' - not to coming 'close' to one of the arayot².

3. לא תקרבו - כנוי לשכיבה

אבן עזרא ויקרא שם

On a 'pshat' level, Lo Tikrevu can be read as another reference to full sexual relations³.

4. ... ופנויה נידה היא ערוה ככל העריות

ערוך השולחן אבן האזר כבא

Today, when a single woman may not go to the mikveh, her status in relation to other men is one of 'erva' min haTorah⁴.

5. אבל בפנויה ... אפילו בלא עת נדתה ביאתה אסורה אם מדאורייתא אם מדרבנן. והכתוב צווח לא תהיה קדשה מבנות ישראל. וכתב הרמב"ם ז"ל שהיא אזהרה לה ולהבא עליה. והרמב"ן ז"ל כתב בפ' התורה שהיא אזהרה לב"ד שלא ינחו בנות ישראל להפקיר עצמן ... באו ונצווה על דורנו שאין דומה יפה. וגדולי הדור העלם יעלימו את עיניהם פן ישלבו בני פריצי עמנו בנכריות ותצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש. ומה שנפלאות איך לא תקנו טבילה לפנויה כדי שלא ישלבו בה רבים, ואין כאן מקום תמה, שהרי כיון שהפנויה אסורה כמש"כ. אדרבה, אם היתה טובלת היה בה מכשול שהיו מקילין באסורה, כיון שאין אסורה אלא מדרבנן.

שו"ת הריב"ש סימן תכה

The Rivash⁵ is the main source for the strong custom (cherem?) not to allow single women to go to mikveh. He records this as an established practice in his time in order to avoid promiscuity.⁶ Pre-marital sexual relations are clearly prohibited under the rubric of the Torah mitzvah of Kadesha.⁷

6. (טו) ומצאתי בחפישה בס' ארחות חיים בהגהות מהרש"ם ... והביא שם דברי העקידה (שער כ) שנשאל - במקומות דשכיחי פרוצים בעריות ורצו בית דין להושיב זונות פנויות, כדי שלא ישלבו באשת איש. והשיב, כי כל חטא גדול שנעשה שלא ברשות ב"ד, כל ישראל נקיים. אבל חטא קטן הנעשה ברשות ב"ד, הוא חטאת כל הקהל. וזה היה עון סדום ופילגש בגבעה. וסיים (העקידה) כי מי שלא יקבל זה בדעתו, אין לו חלק ונחלה בתורת ה'. ויש להוסיף דוגמא, בדבר המצוי ג"כ בדורות העלובים הללו, שנוהגים לטייל בחורים ובחורות ביחד, ופריצי אהדדי, ובפרט בריקודים בשמחות שנעשה הדבר כהיתר בעוה"ר, וביחוד כשהם משודכים. שהם בתולות נדות, והיו אביזרא דג"ע יהרג ואל יעבור. ולא עלה על דעת מאן דהוא להתיר לבתולות בזה"ז לטבול במקוה טהרה כדי שלא ישלבו בעון נדה החמורה, וידונו בפנויה גרידא. וידועה תשו' הריב"ש (סי' תכה), הובאה בב"י יו"ד (ס"ס קפג), שגדרו גדר בזה לבל יטבלו הבתולות, כדי שלא יבואו לידי תקלה בהם, שאיסור פנויה קל בעיני ההמוין. ע"ש. אשר ע"כ נראה שלא חששו חז"ל לתקנת הפושעים, כי אם להציל את החרדים לדבר ה' מרשת היצה"ר, וכמ"ש (הושע יד: כ) כִּי-יִשְׁאָרוּ דַרְכֵי ה' וְצַדִּיקִים יִלְכוּ בָּם וּפְשָׁעִים יִפְשְׁלוּ בָּם

שו"ת יביע אומר חלק א - אורח חיים סימן ל

- The relationship of 'erva' includes the most serious sexual prohibitions - married women (adultery), specified relatives (incest), certain relatives of one's spouse, the spouses of certain specified relatives (eg in-laws, step-relatives), niddah, and broader sexual prohibitions eg homosexuality and bestiality. A number of other relationships are prohibited by the Torah, but not on the level of arayot - eg mamzer, certain women to a Cohen.
- This is supported by Vayikra 20:16 - וְאִשָּׁה אֲשֶׁר תִּקְרַב אֵלָיָהּ לְרִבְעָה אֵתָהּ וְהִרְגַתְּ אֶת-הָאִשָּׁה וְאֶת-הַרְבֵּמָהּ מוֹת יוֹמָתוֹ דְּמִיתָם בָּם
- Nevertheless, since she is unmarried, she will not have the halachic obligation of a married woman to cover her hair.
- R. Isaac ben Sheshet Perfet (Spain: 1326-1408)
- In earlier times, when the laws of tuma and tahara were in operation, single women would have to immerse in mikveh routinely in order to eat teruma etc. As such, Chazal never explicitly prohibited mikveh for single women.
- Although there is a debate in the poskim as to whether pre-marital sexual relations would involve a Torah or Rabbinic violation of the mitzvah. For further information on this see <https://www.ou.org/torah/mitzvot/taryag/mitzvah570/>

R. Ovadiah Yosef quotes the Rivash and insists that the community is not responsible for innovating methods to reduce the halachic infractions of those people in society who are already in breach. On the contrary, authorizing mikveh for single women would place the responsibility for sexual licence on the community itself, rather than on individuals who are unable to observe the halacha fully.⁸

- On that basis, the halachic prohibition of shemirat negiah will apply fully to single women today.⁹

B2] THE TALMUDIC SOURCES

7. (ב) וְאֵל־אִשָּׁה בְּנֶדֶת טְמֵאָתָה לֹא תִקְרָב לְגִלּוֹת עֵרְוָתָהּ. אִין לִי אֵלֵא שְׁלֵא יִגְלֵה. מִנִּין שְׁלֵא תִקְרַב! תִּלְמוּד לומר לֹא תִקְרַב. אִין לִי אֵלֵא נִידֵה בֵּל תִּקְרַב, בֵּל תִּגְלֵה. מִנִּין לְכָל הָעֵרְוֹת בֵּל תִּקְרַבוּ וּבֵל תִּגְלוּ! תִּלְמוּד לומר לֹא תִקְרַבוּ לְגִלּוֹת

ספרא אחרי מות פרשה ט

Chazal learn that there is a separate prohibition of 'kiruv basar' - intimate closeness with arayot which falls short of full relations.

8. איזוהו סייג שעשתה תורה לדבריה? הרי הוא אומר ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב (ויקרא יח:ט). יכול יחבקה וינשקנה וידבר עמה דברים בטלים ת"ל לא תקרב. יכול תישן עמו בבדיה על המטה ת"ל לא תקרב

מסכתות קטנות מסכת אבות דרבי נתן נוסחא א פרק ב

Chazal see this as a 'fence from within the Torah' - where the Torah creates a halacha to protect another more serious Torah mitzvah¹⁰. 'Lo Tikrevu' includes intimate contact such as hugging, kissing, sleeping in the same bed fully clothed, and even flirting! It sounds from this source that such closeness is a Torah prohibition which may even extend beyond actual touching.

9. דאמר רבי פדת: לא אסרה תורה אלא קורבה של גלוי עריות בלבד, שנאמר איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה. אמר עולא: אפילו שום קורבה אסור, משום 'לך לך אמרי נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב'

שבת יג.

However, a different Gemara indicates that the Torah prohibition is only full sexual relations, but that other intimate contact would be a rabbinic prohibition.

10. אין אפטרופוס לעריות!

כתובות יג:

When it come to sexual temptation, no one is immune!!! As such, halachic 'fences', such as shomer negiah and yichud¹¹ are not just technical prohibitions, but also a useful and valuable social tools to avoid moving beyond a 'point of no return'.

8. Even though no responsible halachic authority has advocated for mikveh for single women, there has been some considerable discussion about how to deal with the reality of single women who DO wish to use the mikveh. This takes a number of angles. First there is a legal question of whether mikvaot, which in Israel are publicly funded, may refuse access to single women. This is part of a larger debate concerning access to mikvaot by non-Orthodox groups for conversion and is one of the battlefronts between the Israel High Court and the Rabbanut. Which body should regulate policy of religious institutions which are run by the State? A second issue is the question of whether, on an individual basis, unmarried women who will in any event engage in sexual relations should be allowed or encouraged to use the mikveh. Although there is halachic consensus that this should not be encouraged or validated on a communal basis, there is discussion as to the best approach when dealing confidentially with individual cases - see for example <https://www.yeshiva.co/ask/?id=2730>. A further issue is how to respond to single women who wish to immerse in a mikveh in order to go up to Har Habayit. On this there is halachic disagreement, with most poskim prohibiting but some permitting.
9. If a single woman DID go to mikveh, whilst it is very clear that this would not allow pre-marital sexual relations, it would nevertheless change the nature of the prohibition of shmirat negiah, since the woman would not be an erva. This has implication for cases where the women immerse in mikveh before their wedding and wish to have pictures taken with the chatan BEFORE the chuppah. Would they be allowed to touch? Most poskim are not happy to go on record as permitting this. See <https://www.ou.org/torah/machshava/tzarich-iyun/tzarich-iyun-before-the-wedding/> concerning the Ashkenazi custom of a chatan and kallah not meeting in the week before the wedding.
10. Other examples include: (i) owning chametz on Pesach as a fence for not eating it; (ii) not bearing a grudge as a fence for not taking revenge; (iii) not making statues even for art as a fence against avoda zara; (iv) a Nazir not eating grapes in case s/he drinks wine. In each case the less serious aveira is still a Torah prohibition to protect against another more serious one.
11. Yichud will iy'H be the subject of the next shiur.

B3] THE PSAK IN THE RISHONIM

11. והמצוה השנ"ג היא שהזהירנו מקרוב לאחת מכל אלו העריות ואפילו בלא ביאה. כגון חבוק ונשיקה והדומה להם מפעולות הזנות. והוא אמרו יתעלה באזהרה מזה (אח"מ יח:ו) איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה. כאילו יאמר לא תקרבו מהן קרוב יביא לגלות ערוה אמרו ונכרתו הנפשות העושות - מה תלמוד לומר? לפי שנאמר לא תקרבו יכול יהו חיובין כרת על הקריבה. ת"ל העושות - לא 'הקרבות'

ספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה שנג

The Rambam rules that Lo Tikrevu is a Torah prohibition but that karet is only applicable to full sexual relations.

12. כתב הרב והמלווה שלש מאות וחמשים ושלוש שנמנענו מהתעדתן באחת מכל אלה העריות ואפילו בלא ביאה כגון חבוק ונשיקה והדומה להם מפעולות המעמיקים בזמה והנה הרב מלא בהרייתא הזו המפורשת ותלה דבריו באילן גדול. אבל כפי העיון בתלמוד אין הדבר כן שיהיה בקריבה שאין בה גלוי ערוה כגון חבוק ונשיקה לאו ומלקות כי אלסם זה האיסור מדרכנו, או יהיה מן התורה דכל דמתהני מאיסורא איסורא הוא כענין בחלי שיעור. אבל אין זה עיקר מדרש בלאו הזה אלא קרא אסמכתא בעלמא. והרבה מאד כן בסיפרא ובסיפרי. ודע כי 'יקריבה לאשה' בכתוב תאמר על הביאה כענין (תלס כג) ואקרב אליה ולא מאלתי לה בתולים וכתבי (ישע"י ח) ואקרב אל הגביאה ותהר ותלד בן

השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה שנג

The Ramban learns that intimate touching is not a separate Torah mitzvah. It is either a Rabbinic prohibition¹², or it may be a Torah prohibition in the form of a 'chatzi shiur', in a qualitative sense. In this context, intimate and sexual touching is a 'toned-down' version of full sexual relations.

13. כל הבא על ערוה מן העריות דרך איברים או שחבק ונשק דרך תאוה ונהנה בקרוב בשר הרי זה לוקה מן התורה. שנאמר (ויקרא יח:ל) לבלתי עשות מחקות התועבות וגו'. ונאמר לא תקרבו לגלות ערוה - כלומר לא תקרבו לדברים המביאין לידי גילוי ערוה.

רמב"ם איסורי ביאה פרק כא הלכה א

The Rambam in Mishne Torah rules on the parameters of shmirat negiah: (i) It is a Torah mitzvah; (ii) The Torah mitzvah is only breached if there is a sexual context - derech ta'avah; (iii) His proof text is not merely the verse of 'lo tikrevu' but also the later passuk which speaks of 'chukot hatoeivot'.¹³

14. פ איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו (ויקרא יח:ו). כל קרוב בשר אסור, כגון הנגיעה בידי אשת איש. ופרוש 'לגלות ערוה' - כי הקריבה מביאה לידי ערוה. וכי תאמר בלבבך: איפה נמצא בכתוב כי גדרה התורה גדר כי תאמר אשר אסרו מגע יד ליד להיות גדר לעברה? נשיבך דבר: הנה במצות הנזיר, אשר עקר נזירותו פן ישתה וישכח מחוקק או יתעהו רוח זנונים, אוסרתו התורה (במדבר ו:ד) מכל אשר יעשה מגפן היין. וכל זה לגדר הרחקה ממשתה היין. וכן אמרו רבותינו ז"ל במדרש (שמ"ר טז - ב).

ספר שערי תשובה לרבינו יונה שער גש"ת יביע אומר חלק א - אורח חיים סימן ל

Rabbeinu Yonah appears to rule that ALL contact, whether or no sexual, is prohibited on a Torah level. He connects this conceptually to the prohibition of the Nazir, who is subject to a Torah prohibition against eating grapes, to remove him/her from drinking wine!

B4] SHULCHAN ARUCH

15. הבא על אחת מן העריות דרך איברים, או שחבק ונשק ונהנה בקרוב בשר, הרי זה לוקה (חלקת מחוקק ה) - זה הוא דעת הרמב"ם אבל הרמב"ן נחלק על הרמב"ם בזה ודעתו שאין חיוב מלקות רק בבערה ממנו ושאר קריבות מדרכנו. ובספר זוהר הרקיע (שחיצר הרש"ן על תרי"ג מלות) צמלות ל"ת מלוה י" הסכים עם הרמב"ן

שולחן ערוך אבן העזר הלכות אישות סימן כ סעיף א

The Shulchan Aruch rules like the Rambam that Shomer Negiah is a Torah prohibition. The commentaries on the Shulchan Aruch also bring the view of the Ramban.¹⁴

12. And the derivation from the verses is in reality an 'asmachta'.

13. Interestingly, the Rambam links shmirat negiah with 'chukim' of the sexually liberal societies around the Jewish people at the time. This is translated in the Targum as 'nimmusim' - social conventions of the non-Jewish world. This may make an interesting comment on the role of 'social touching' in society - social kissing, handshaking etc. It sounds from the Rambam that the Torah mitzvah of shmirat negiah is specifically addressing these issues! This verse is also the origin of the Torah imperative to create fences around the mitzvot - 'ushemartem et mishmarti'.

14. The halachic consensus of the achronim is to follow the position of the Rambam and Shulchan Aruch, that shmirat negiah is deoraita.

16. ... וכל איסור עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים אע"פ שאין בו מיתה, רק לאו בעלמא, לריך ליהרג ולא לעזור

רמ"א שולחן ערוך יורה דעה סימן קנז סעיף א

Some poskim (including here the Rema) rule that a person should die rather than commit an issur of arayot, even those which have no karet penalty. According to the psak of the Shulchan Aruch that Lo Tikrevu is min HaTorah, it is therefore a Torah prohibition of arayot, which would be yehareg ve'al ya'avor!

17. ואין חילוק בין פנויה לנשואה לענין איסור נדה

רמ"א שולחן ערוך יורה דעה סימן קפג

The issur of 'Lo Tikrevu' applies equally to married and single women, now that single woman may not go to the mikveh.

C] WHAT TYPE OF TOUCHING IS PROHIBITED?

18. יז וכתב עוד בתרומת הדשן (סי' רנב) צ"ע גדול אחד דאשה [נדה] חולה ובעלה רופא אסור למשש לה הדפק. ונראה מדבריו שאפילו צ"ע רופא זולתו אסור. וגם צ"ע להרמב"ן (סימן קכ"ז) אסור לבעל למשש דפק אשתו נדה ... ומיהו אם החולי מסוכן ואין שם רופאים משמע קלת מדבריו דשרי משום פיקוח נפש. אלא דאיכא למימר דלמעשה א"ל (בהשגות על ס"מ ל"ח שנג) דסבר דנגיעת נדה אינה אסורה אלא מדרבנן. אצל הרמב"ם (ס"מ שס, וה"ל איסור"כ פכ"א ה"א) דנגיעת ערוה אסורה מן התורה הכא אף על פי שיש צו פיקוח נפש אפשר דאסור משום דהוי אביזרא דגילוי עריות ו"ע:

בית יוסף יורה דעה סימן קצה

The Beit Yosef suggests that, according to the Rambam, a husband may not be allowed to take his wife's pulse EVEN in a situation of pikuach nefesh!

19. ומכל מקום משמע דאף הרמב"ם לא קאמר אלא כשעושה חיבוק ונישוק דרך חיבת ציאה שחרי מלינו צ"ע צ"ע דוכתי שהאמוראים היו מחזקים ומנשקים לצנותיהם ואחיותיהם וכן משמע להדיא ממ"ש הרמב"ם כל הצא על העריות דרך אצרים או שחזק ונשק דרך תאוה ונהגה בקירוב צ"ע ה"ז לוקה מן התורה ...

ש"ך יורה דעה סימן קנז ס"ק י

The Shach understands the halacha differently and rules that, according to the Rambam, the prohibition is limited to contact of an intimate and sexual nature. Absent such sexual context, there is no prohibition, EVEN on a rabbinic level.¹⁵

• Other Acharonim¹⁶ rule that there is still a Rabbinic prohibition even where there is NO sexual context. However, the mainstream psak of the Acharonim¹⁷ is that there is no prohibition at all where there is no sexual context

C1] HAND SHAKING¹⁸

20. מתני' היה נוטל את מנחתה מתוך כפיפה מצרית ונותנה לתוך כלי שרת ונותנה על ידיה. וכהן מניח את ידו תחת' ומניפה גמ' וכהן מניח את ידו תחתיה ומניפה. ואין הדבר כאור! מביא מפה. ואינו חוצץ! ומביא כהן זקן. אפ"ל תימר ילד - שאין יצר הרע מצוי לשעה

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת סוטה פרק ג

In the parsha of Sota, the Cohen had to administer the waiving of the korban mincha by the woman. This involved placing his hand under hers and directing her. The Yerushalmi asks how this can be done appropriately. Ultimately, it concludes that even a young Cohen may assist, since very brief contact will not inflame the yetzer hara.

15. In the case of husband and wife the halacha may be stricter since there is always a greater potential for intimacy.

16. Sdei Chemed (Maarechet Chatan Vekallah 12 and Otzer HaPoskim 20:3, Ot Alef 13b), Pri Deah (end of YD 195). The Ezer Mikodesh (E.H 20:1) rules that even when not derech chibah there is still a rabbinic fence in case it becomes derech chibah. According to these poskim, it will not be permitted for a doctor to treat someone of the opposite sex unless there is danger to life.

17. See also Shach YD 195:20, Noda B'Yehudah (Tanina YD 122)

18. For an excellent review of the halachic positions see http://www.workplacehalacha.com/wp-content/uploads/2014/08/Chapter-3-Shaking-Hands-Jan-20_15.pdf by Rabbi Ari Wasserman.

21. לא יתקע יהודי ידו בכף הנכרית, ולא הנכרית בכף איש יהודי, ולא יהודית בכף הנכרי, ולא הנכרי בכף יהודית אף על פי שהיד מעוטפת בבגד סייג לגלוי עריות.

ספר חסידים (מרגליות) סימן אלף צ

The Sefer Chasidim (12C Germany) prohibits handshaking with a non-Jew¹⁹ as a fence to avoid immorality.

22. ולהושיט יד לאשה כדרך הנותנים שלום בהפגשם, פשוט שאסור אף לפנייה שהרי הן נדות וכ"ש לאשת איש

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קיג

In one place Rav Moshe Feinstein clearly prohibits shaking hands in a business meeting.²⁰

23. בדבר שראית שיש מקילין אף מיראי ה' ליתן יד לאשה כשהיא מושיטה אולי סוברין דאין זה דרך חבה ותאוה אבל למעשה קשה לסמוך ע"ז.

שו"ת אגרות משה חלק אה"ע א סימן נו

Elsewhere, Rav Moshe (in a later 1962 teshuva) is less emphatic but is reluctant to rely on 'heterim' when it comes to hand shaking²¹.

- Many poskim prohibit handshaking as *negiah derech chibah*²² and some would even argue that it is *yehareg ve'al ya'avur!*

24. סעיף ג: יהודה בן תימא אומר: הוי עז כנמר וקל כנשר, רץ כצבי וגבור כארי, לעשות רצון אביך שבשמים. "עז כנמר" פירושו - שלא יתבייש מפני בני אדם המלעיגים עליו בעבודת השם יתברך!

קיצור שולחן ערוך סימן א

A foundational halacha is to be strong-willed enough to keep halacha even in the face of those who may mock!

- However there are other prominent poskim²³ who permit handshaking²⁴ in a business context on the basis that it is not *derech chibah*. In addition, failure to shake hands may also may cause offense to others.²⁵

19. He is not by implication permitting handshaking with a Jew. Rather, he is dealing with the most common question since Jews would be less likely to shake hands. In strict halachic terms, there is no difference between a Jewish and non-Jewish woman when it comes to handshaking with a Jewish man since the sexual relationship with a non-Jewish woman is explicitly prohibited. (All non-Jewish women have a rabbinical status of nidda). However, the position may be more lenient for a Jewish women shaking the hand of a non-Jewish man.

20. This is also his position in Igrot Moshe EH 4:32:9.

21. Many talmidim of Rav Moshe confirm that, although he was reluctant to go on record in the teshuvot on this issue, in oral communications he confirmed that he would allow business handshaking in certain situations. This is confirmed in the Mesoret Moshe (1:EH 56) published by Rav Moshe's grandson, where Rav Moshe is quoted as permitting shaking hands with a woman to perform the kinyan of mechirat chametz. R. Getsel Ellinson in his sefer on Women and Mitzvot (vol 2 chapter 2 footnote 86) writes that he clarified the issue with Rav Moshe personally. Rav Moshe made a distinction between extending a hand (which he said was unequivocally prohibited) and returning a handshake which he found difficult to rely upon but which he acknowledged that pious individuals do.

22. In 1970, R. Ovadia Yosef was presented with the Israel Prize by then-Prime Minister Golda Meir. She extended her hand, but Rav Ovadia did not shake it (he nodded his head). His refusal did not go unnoticed, eliciting comments about his lack of politeness. He also refused to shake hands with the US First Lady on different visits. There is a similar story about R. Mordechai Elyahu, who refused to shake the hands of the Queen of England. For more stories of Torah figures who did NOT shake hands in difficult circumstances (and for a Chabad perspective on the issues generally) see <https://shulchanaruchharav.com/halacha/shaking-hands-with-a-woman/>

R. Binyamin Zilber (Mekor Halacha Vol II p.23) prohibits shaking hands as a Torah violation. (See also R. Zlifer in Shu't Az Nidberu 2:73). Rav Menashe Klein (Mishne Halachot 6:123) strongly prohibits all hand shaking with the opposite sex. See also Pri Deah ob cit, Chezkat HaTarah 195, R. Moshe Sternbuch in Moadim U'Zmanim (4:316). The Chazon Ish supported a step-child who would not shake his step-mother's hand. This was also the position of the Steipler. Many poskim will not allow handshaking even if it will cost significant parnasa and even if it may cause a chilul Hashem. For other opinions, see an excellent shiur by R. Isaac Rice at <https://download.yutorah.org/2016/41890/856637/handshakes-and-switching-airplane-seats.mp3>

23. Especially in the German Poskim - see R. Shlomo Carlebach (1845-1919) in Kovetz L'Dovid Tzvi (p.218), a 1914 Festschrift for the 70th birthday of R. Dovid Tzvi Hoffman). See also R. Chaim Berlin in Nishmat Chiam 135:6). See Shu't Bnei Banim (1:31) of Rav Yehuda Henkin, who says that the onus is those who are stringent to prove that shaking hands really is derech chibah. R. Yaakov Kaminetzky in EH suggests that reciprocating a handshake may be permitted, but leaves the matter as a tzarich iyun.

24. Some advise to shake the hand limply, others firmly - in each case in an attempt to avoid chiba. Rav Herschel Schachter and Rav Mordechai Willig DO permit shaking hands where necessary. Rav Willig advises using the 'dead fish' handshake.

25. Note that if the handshaking is indeed derech chiba, avoiding personal embarrassment would not be a heter, unless one classified even negiah derech chiba as an issur derabbanan (against the view of the Shulchan Aruch and most Acharonim) and then applied the principle of 'kavod haberiyot' - that breach of rabbinic prohibition is usually permitted to avoid serious embarrassment. This topic is dealt with in more detail in a separate shiur.

25. תא שמע: גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה. ואמאי? לימא: אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'! - תרגמה רב בר שבא קמיה דרב כהנא - בלאו דלא תסור

ברכות יט:

Kavod Haberiyot is such a fundamental principle of halacha that the Gemara rules that it even overrides a negative mitzvah!! In the end, the Gemara concludes that this is the mitzvah of Lo Tasur - not to deviate from the rulings of Chazal. As such, Kavod Haberiyot will NOT override a regular Torah prohibition, but only a rabbinic one.

26. דְרַכֵּיהּ דְרַבֵּינָאֵם וְכַל־תִּיבְתֵיהּ שְׁלוֹם:

משלי ג'יז

The Torah's ways must be pleasant and pleasing to others!

27. כדתניא, ואהבת את ה' אלהיך - שיהא שם שמים מתאהב על ידך. שיהא קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים, ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו? אשרי אביו שלמדו תורה, אשרי רבו שלמדו תורה. או להם לבריות שלא למדו תורה, פלוני שלמדו תורה - ראו כמה נאים דרכיו, כמה מתוקנים מעשיו ... אבל מי שקורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ואין משאו ומתנו באמונה, ואין דבורו בנחת עם הבריות - מה הבריות אומרות עליו? אוי לו לפלוני שלמד תורה, אוי לו לאביו שלמדו תורה, אוי לו לרבו שלמדו תורה, פלוני שלמד תורה - ראו כמה מקולקלין מעשיו וכמה מכוערין דרכיו!

יומא פ'.

The mitzvah of Ahavat Hashem requires us to create a positive impression of Torah lifestyle in the eyes of others.²⁶

28. תנו רבנן: המרצה מעות לאשה מידו לידה כדי להסתכל בה - אפילו יש בידו תורה ומעשים טובים כמשה רבינו לא ינקה מדינה של גיהנם

ברכות סא.

One proof brought by some poskim is this Gemara, which severely criticizes a man who goes to a shop to get change from an attractive woman in order to look at her inappropriately. It does not make any mention of a problem of touching her hand.²⁷

- As such, the lenient position is based on a number of considerations: (i) it assumes that shaking hands is NOT *derech chibah*, on the part of either individual. If there are any improper thoughts, this would be prohibited; (ii) it assumes that the halacha is like the Shach - that *negiah* is permitted where there is no *derech chiba*; (iii) it applies where there would be embarrassment or humiliation to the other person; (iv) it assumes that one's intentions are *leshem shamayim*.²⁸
- Nevertheless touching in an office environment often IS *derech chiba* and it is far better to try and avoid the issue wherever possible.²⁹
- Modern informal equivalents of handshaking eg 'High-5' will probably be more halachically problematic as they become more informal and 'teenaged'. Social greetings through kissing are very difficult to halachically justify.³⁰
- 'Clinical touching' such as medical examinations and physical therapy are clearly not *derech chiba* and are permitted³¹. If a same gender doctor is available and suitable, this is preferable.
- Assistants and workers in care homes for the elderly or disabled are also likely to fall within this category, although there will be grey areas in which a posek should be consulted eg hydro-therapy in a pool with an adult of the other gender³².
- Hairdressers could be classified as 'involved in their profession' and thus not *derech chiba*. Many poskim recommend trying to avoid this.
- Massage seems clearly to be prohibited in most cases.
- Student 'training' on the opposite gender (eg in Physical Therapy courses) is also likely to be also prohibited. Actual practice of PT will be permitted on the basis that the practitioner is involved in their profession.

26. By contrast, some poskim (See Misperat Soferim 2:34) regard negativity from the non-Jewish world as helpful in this context as it will prevent further mixing!

27. Although the source does not necessarily involve touching.

28. Od Yosef Chai (Sidra 1 - Shoftim) uses this argument to permit a woman kissing the back of the Chacham's hand. However, he does not permit handshaking, which he understands to be *derech chiba*. It is not clear if he would rule this way in the modern world of business.

29. Rabbi Wasserman in his article *ob cit* gives a number of practical suggestions, including: (i) Keeping your hands full by holding files, a briefcase, etc; (ii) Having a business card strategically in hand, and placing it in the other party's extended hand instead of shaking it; (iii) Pretending to have a cold or allergy attack, and coughing or sneezing into your own hand. (iv) Being honest and explaining upfront that due to religious considerations you do not shake hands with anyone of the opposite sex.

30. With older relatives Rav Schachter rules that this will be permitted as not being *derech chiba*. Otherwise, an honest discussion will be needed as to why kissing others is just not possible. The 'dead fish' may be an option in some cases.

31. The halachot are stricter between a husband and his wife who is *nidda*, since they are used to a greater intimacy between them.

32. Other relevant factors may include the mental age of the patient, and whether the therapist is male or female. The halacha is often stricter on men working with female patients.

C2] SEAT SWITCHING

29. דבר הליכה בסאבוויי ובבאסעס בזמן שהולכים בני אדם לעבודתם שנמצאים שם אנשים ונשים דחופים זה בזה, שקשה מליזהר מנגיעה ודחיפה בנשים אם מותר אז ללכת בשעות אלו שם. הנה מצד הנגיעה ודחיפה בנשים אז ליכא שום איסור משום דאין זה דרך תאוה וחבה, וכל איסור נגיעה בעריות הוא אף להרמב"ם שסובר שהוא בלאו דלא תקרבו דאורייתא דוקא דרך תאוה כמפורש בדבריו ריש פכ"א מא"ב. ומשמע שבלא דרך תאוה ליכא אף איסור מדרבנן שלא הזכיר זה, ומפורש כן בש"ך יו"ד סימן קנ"ז סק"י שהרי כתב הש"ך ראייה ממה שמצינו שהאמוראים היו מחבקים ומנשקים לבנותיהם ואחיותיהם עכ"פ לדינא בנשים אחרות אף בא"א ונדות ונכריות ליכא איסור שלא בדרך תאוה לכ"ע

וכן ליכא איסור מהאי טעמא גם לישיב אצל אשה כשליכא מקום אחר דג"כ אין זה דרך תאוה וחבה. ועם אשתו נדה כשצריכין לישיב דחוקים יש אולי לאסור להב"י, אבל כיון שרוב האחרונים משמע שסברי כהש"ך, וגם להב"י אין ברור לאיסור דאפשר שאף בישיבה סמוכים אין לחוש לכוונת הנאה לכן אין לאסור. אבל אם יודע שהוא יבוא לידי הרהור יש לו למנוע מללכת אז אם אין נחוץ לו, ואם מוכרח לילך אז ג"כ לעבודתו אין לאסור לו אף בכ"ה, ויתחזק להסיח דעתו מהן ולהרהר בדברי תורה ... ואם יודע שטבעו רע אסור לו לילך אז גם לעבודתו. אבל ח"ו לאדם להיות כן

שר"ת אגרות משה חלק אה"ע ב סימן יד

Rav Moshe Feinstein agrees with the view of the Shach when it comes to bumping into people on the bus etc. This would apply to inadvertent touching but obviously not if there was an intimate intention on either side. On that basis, Rav Shlomo Zalman Auerbach also ruled that it is permitted to sit next to someone of the opposite sex on the bus³³.

- Rav Moshe and Rav Shlomo Zalman clearly rule that one MAY sit next to someone of the opposite sex.³⁴
- Other poskim recommend³⁵ that one should try and switch places or put a pillow in between.
- Most poskim are lenient on this issue but others advise that there is room for chumrah where applied sensitively and appropriately.
- See the Appedix for the RCA's official policy statement on this issue.

30. נמצאת למד שהבא להתחסד חסידות אמיתי צריך שישקול כל מעשיו לפי התולדות הנמשכות מהם, ולפי התנאים המתלויים להם לפי העת לפי החברה לפי הנושא ולפי המקום. ואם הפרישה תוליד יותר קידוש שם שמים ונחת רוח לפניו מן המעשה - יפרוש ולא יעשה. או אם מעשה אחד במראיתו הוא טוב, ובתולדותיו או בתנאיו הוא רע, ומעשה אחד רע במראיתו וטוב בתולדותיו - הכל הולך אחר החיתום והתולדה שהיא פרי המעשים באמת. ואין הדברים מסורים אלא ללב מבין ושכל נכון, כי אי אפשר לבאר הפרטים שאין להם קץ ומעשה דר' טרפון³⁶ יוכיח (ברכות ז) שהחמיר להטות כב"ש ואמרו לו כדאי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי בית הלל, אף על פי שמחמיר היה. וזה שענין מחלוקת בית שמאי ובית הלל היה ענין כבוד לישראל מפני המחלוקת הגדולה שרבתה ביניהם, וסוף סוף נגמר שהלכה כבית הלל לעולם. הנה קיומה של תורה שגמר דין זה ישאר בכל תוקף לעד ולעולמי עולמים ולא יחלש בשום פנים שלא תעשה תורה חס ושלום כשני תורות. ועל כן לדעת המשנה הזאת יותר חסידות הוא להחזיק כבית הלל אפילו לקולא מלהחמיר כבית שמאי

ספר מסילת ישרים פרק כ

The Mesilat Yesharim warns of the importance of 'weighing' the gain of chumrot against the potential down-sides, and always taking a long-term view.

D] TO WHICH PEOPLE DOES IT APPLY?

D1] CLOSE RELATIVES

31. המחבק או המנשק אחת מהעריות שאין לבו של אדם נוקפו עליהם, כגון אחותו הגדולה ואחות אביו וכיוצא בהם, אף על פי שאין לו שום הנאה כלל הרי זה מגונה ביותר ודבר איסור הוא ומעשה טפשים, שאין קרובים לערוה כלל, בין גדולה בין קטנה, חוץ מהאב לבתו ומהאם לבנה. (חלקת מחוקק ז) וכו"כ לצת צתו וכו"כ לאחותו הקטנה)

שולחן ערוך אבן העזר הלכות אישות סימן כא סעיף ז

- Touching, kissing and hugging between grand/parents and grand/children is totally permitted. This is also true of siblings who are children³⁷. There is clearly no suggestion of a sexual context to these relationships.

33. Although in many religious communities in Israel this is not done and one should naturally not place others in embarrassing situations.

34. Rav Binyamin Zilber is also lenient in buses and taxis and cites R. Yosef Chaim Sonnenfeld and the Rogachover as being lenient.

35. Including R. Menashe Klein, R. Betzalel Stern, R. Wosner.

36. See below.

37. Some poskim say under 11 for sisters and under 12 for brothers.

- The halacha is critical of adult siblings hugging and kissing in a very affectionate way. It is seen as a דבר מגונה - inappropriate behavior. Nevertheless, this is not a Torah prohibition of Lo Tikrevu since there is still an assumption that there is no sexual context.

32. והאיסור הוא משום שמגונה ביותר שהוא משום שלא יבא להקל בשאר עריות ולכן כיון שהוא רק מדרבנן גם להרמב"ם וגם אין האיסור מצד הן עצמן להחשיב זה עצמו למעשה איסור, אין למחות כשנוטה שלא יועיל ומוטב שיהיו שוגגים ולא מזידיים. אבל הוא רק לאחותו ואחות אמו וה"ה לאחות אביו דבכולהו ליכא תאוה והנאה מתפלתם של אנשי כה"ג.

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב סימן קלו

Rav Moshe Feinstein writes that people should not be criticized for affectionately hugging siblings if they will not listen, although it is not correct and may be an issur derabbanan. Rav Mordechai Willig writes that in certain extenuating circumstances³⁸ there is room for leniency and a posek should be consulted. This would also apply to aunts.³⁹

- Nevertheless with other relatives there is a real possibility of *derech chiba* (on one side or both) and they are fully included in the issur of Lo Tikrevu. This would include uncles, cousins, sister/brother-in-law, mother/father-in-law, daughter/son-in-law⁴⁰. Thus touching these relatives in a way which is potentially *derech chiba* is prohibited.⁴¹

D2] STEP- AND ADOPTIVE PARENTS

- There are different approaches on the issue of step and adoptive parents. Some poskim treat the relationship like that of a non-relative and prohibit touching etc. Other poskim rule that if the child is raised by that person from a very early age, such that it relates to the person as a normal parent, then the halachot of regular parents apply.⁴²

D3] SAME GENDER⁴³

- Since male homosexuality is included as one of the arayot, the halachot of Lo Tikrevu will apply in the event of same-sex attraction. There will be an issue of shemirat negiah.
- Female homosexuality is not one of the 'arayot' (although it is halachically prohibited). As such, shemirat negiah will not technically apply. However, there will be other issues of tzniut.
- A person who is attracted only to the same gender is still included in the halachot of shemirat negiah vis a vis the other gender.

E] EXTENSIONS OF LO TIKREUVU BEYOND SHEMIRAT NEGIAH

33. צריך אדם להתרחק מהנשים מאד מאד. ואסור לקרוץ בידי או ברגליו ולרמוז בעיניו לאחד מהעריות. ואסור לשחוק עמה, להקל ראשו כנגדה או להביט ביופיה. ואפילו להריח בבשמים שעליה אסור. ואסור להסתכל בנשים שעומדות על הכביסה. ואסור להסתכל בבגדי צבעוניים של אשה שהוא מכירה, אפילו אינם עליה, שמא יבא להרהר בה. והמסתכל אפילו באצבע קטנה של אשה ונתכוין ליהנות ממנה, כאלו נסתכל בבית התורף (פ' ערוה) שלה. ואסור לשמוע קול ערוה או לראות שעה והמתכוין לאחד מאלו הדברים, מכין אותו מכת מרדות. ואלו הדברים אסורים גם בחייבי לאוין.

שולחן ערוך אבן העזר הלכות אישות סימן כא סעיף א

The halacha also prohibits intimate conduct between men and women, even where no touching is involved eg flirting, inappropriate staring, men listening to women singing etc.

38. Especially where not hugging siblings will cause serious offence and is only occasional.

39. Rav Schachter permits negiah with elderly relatives.

40. The technical ages from which negiah is an issues are 9 for a boy and 3 (some say 7) for a girl. However, this will only be in a situation which is derech chibbah. This will depend on the age of the child and the circumstances. A good deal of sense and discretion needs to be applied. Holding the hand of a 4 year old is clearly different to an 16 year old!

41. The argument 'surely I can kiss my own cousin' is equivalent to arguing in the case of any other person that you can kiss and touch them since you are not attracted to them anyway! 'Derech chibbah' is clearly a subjective feeling, but it may also be an objective 'din'. Certain kinds of touching are always classified as 'derech chibbah', irrespective of the feelings involved.

42. The issue of step- and adoptive parents will iy'H be dealt with in more depth in the next shiur on Yichud.

43. A detailed discussion about Jewish approaches to homosexuality and related issues in today's world is essential, but this is not the forum.

APPENDIX

RCA RESOLUTION REGARDING SEATING ON AIRPLANES

2016 Resolution: Regarding the Seating of Men and Women on Airplanes⁴⁴

Adopted by direct vote of the RCA membership. Jan 18, 2017

WHEREAS some Orthodox Jewish men, on their own or with the assistance of airplane personnel, ask women to move from their pre-assigned seats so that these men can comply with their view that Jewish law discourages or prohibits them from sitting next to women; and,

WHEREAS some women (including Torah observant Jews) who are asked to move for this reason from seats they have paid for and chosen, consider such a request inherently offensive and resent having to determine how to respond to it as well to the social pressure it creates upon them to accommodate such a request; and,

WHEREAS many members of the Jewish and non-Jewish flying public reject the propriety of such requests, considering them implicitly derogatory towards women; and,

WHEREAS accommodating such requests and disputes resulting from such requests have caused flight delays, inconveniencing large numbers of passengers and others; and,

WHEREAS one participating in a public accommodation should take into account, to the extent possible, the social norms which prevail there

THEREFORE, the Rabbinical Council of America

NOTES that Jewish law restricts Jews from most forms of physical contact with members of the opposite sex who are not closely related.

DECLARES that the proper norm, when in an airplane, is to comply with the ruling of leading decisors of Jewish law (including R. Moshe Feinstein; Iggerot Moshe, Even Ha'ezer 2:14) that Jews are permitted to sit next to a member of the opposite sex who is not a relative even when this unintentionally causes physical contact between them. Accordingly,

1. One seeking to sit only next to members of one's own sex should, prior to boarding, arrange for such seating among those in one's travel party, purchase extra seats next to one's own seat, or the like - just as anyone seeking other special seating accommodations on an airplane should do.
2. One should avoid asking a person seated in an adjacent seat in a public venue to move because that person is a member of the opposite sex.
3. If one is nonetheless asked to move for this reason, one may politely and firmly refuse, thereby reinforcing the proper behavioral norm between the sexes in such venues. One may also assent to such a request if it is made unobtrusively and courteously, according to one's best judgment of the immediate situation.

44. Available on the RCA website at <http://www.rabbis.org/news/article.cfm?id=105899>